

Biblioteca de psihanaliză, 101

Colecție coordonată de
Vasile Dem. Zamfirescu

C.G. Jung

OPERE COMPLETE

10

CIVILIZAȚIA ÎN
TRANZIȚIE

Traducere din germană de
Adela Motoc și Christina Ștefănescu

CUPRINS

I	Despre inconștient	9
II	Suflet și pământ	39
III	Omul arhaic	63
IV	Problema sufletului la omul modern	89
V	Problema iubirii la student	113
VI	Femeia în Europa	133
VII	Importanța psihologiei în prezent	156
VIII	Despre situația actuală a psihoterapiei	182
IX	Prefață la „Studii cu privire la istoria contemporană“	202
X	WOTAN	204
XI	După catastrofă.	220
XII	Lupta cu umbra	246
XIII	Cuvânt de încheiere la „Studii cu privire la istoria contemporană“	256
XIV	Prezent și viitor	275
	1. Amenințarea individului în societatea modernă	275
	2. Religia ca o compensare a contopirii în masă.	284
	3. Poziția Occidentului față de problema religiei	290
	4. Autoînțelegerea individului	297
	5. Concepția despre lume și modul de observare psihologic	312

Civilizația în tranziție

	6. Autocunoașterea	322
	7. Însemnătatea autocunoașterii.....	332
XV	Un mit modern despre lucruri văzute pe cer	336
	Prefață	336
	1. OZN-ul ca zvon	339
	2. OZN-ul în vis	357
	3. OZN-ul în pictură	414
	4. Cu privire la istoria fenomenului OZN.	442
	5. REZUMAT	448
	6. Fenomenul OZN într-o analiză nepsihologică	455
	7. Epilog	461
	Completare	476
	Prefață la prima ediție englezească	478
XVI	Conștiința morală prin prismă psihologică	480
XVII	Bine și rău în psihologia analitică	501
XVIII	Prefață la: TONI WOLFF, Studii despre psihologia lui C.G. JUNG.	516
XIX	Importanța liniei elvețiene în spectrul Europei.	524
XX	Apariția unei lumi noi	536
XXI	O nouă carte de Keyserling: „La Révolution mondiale et la responsabilité de l'esprit“	543
XXII	Complicațiile psihologiei americane	550
XXIII	Lumea visătoare a Indiei	565
XXIV	Ce ne poate învăța India	577
XXV	Diverse	583
	Cuvânt introductiv (1933)	583
	Aspecte contemporane (1934)	585
	O completare	595
	Circulară (1934)	597
	Cuvânt introductiv (1935)	599
	Observația preliminară a editorului (1935)	605

Cuprins

	Cuvânt de deschidere la cel de-al optulea congres medical general de la Bad Nauheim (1935)	607
	Votul lui C.G. Jung (1935)	610
	Cuvânt de deschidere la cel de-al nouălea congres medical internațional de psihoterapie de la Copenhaga (1937)	614
	Cuvânt de deschidere la cel de-al zecelea congres medical internațional de psihoterapie de la Oxford (1938)	617
	Anexe	621
	Bibliografie	621
	Indice de nume proprii	629
	Indice tematic	634

I DESPRE INCONȘTIENT*

Pentru urechea profanului, cuvântul „inconștient“ are o rezonanță vag metafizică, misterioasă. Această particularitate atribuită în mod „inconștient“ cuvântului se explică, pe de o parte, prin faptul că noțiunea a pătruns în limba comună ca denumire a ceva metafizic: EDUARD VON HARTMANN definește inconștientul ca fiind temelia lumii. Pe de altă parte, de acest cuvânt s-a slujit și ocultismul, căci reprezentanții acestui curent sunt oricând gata să ia în arendă tot felul de expresii științifice, pentru a-și înveșmânta speculațiile într-o haină aparent științifică. Spre deosebire de aceștia, psihologia experimentală, care — am putea spune cu o anumită dreptate — pe parcursul unei întregi perioade și-a asumat rolul de unică psihologie științifică, a adoptat o atitudine rezervată față de noțiunea de inconștient, plecând de la concepția că tot ceea ce este psihic este conștient și că doar conștiința în sine merită numele de *psyche*. Și cu toate că a fost acceptat faptul că există conținuturi psihice conștiente mai „luminoase“ sau mai „întunecate“, existența conținuturilor propriu-zis inconștiente nu era recunoscută.

Această concepție nu putea depinde nici în cea mai mică măsură exclusiv de experimentele de laborator legate de persoanele-subiecți „normale“ și nici de tipul experimentelor care s-au ocupat, în măsura posibilităților, de procese psihice elementare, în timp ce

* [Apărut inițial în *Schweizerland. Monatshefte für Schweizer Art und Arbeit*, IV/9 și 11/12 (Zürich, 1918), pp. 464–472 și 548–558.]

cercetarea funcțiilor psihice complexe, care prin natura lucrurilor nu se lasă ordonate într-o înșiruire exactă din punct de vedere fizic, a fost lăsată aproape cu totul de o parte. Un moment care a depășit prin importanță aceste două cauze a fost însă cel în care psihologia experimentală a fost dată de o parte de psihologia patologică. În Franța începând cu RIBOT, psihologia a acordat o atenție permanentă fenomenelor psihice anormale, iar unul dintre reprezentanții săi de seamă, BINET, chiar a declarat că psihologia patologică exagerează într-o așa măsură scoțând în relief anumite variabile greu de înțeles ale unor procese normale, încât prin aceasta ele devin inteligibile. Psihologul PIERRE JANET s-a dedicat la Salpêtrière aproape în exclusivitate și cu deosebit succes studiului proceselor psihopatologice. Tocmai aceste procese psihice anormale sunt cele care dovedesc cel mai clar existența unui inconștient, drept care tocmai doctorii, dar mai ales specialiștii în domeniul bolilor psihice, au fost și cei care au susținut și au apărat cu cel mai mult zel ipoteza inconștinetului. În timp ce în Franța psihologia a fost astfel îmbogățită substanțial datorită psihopatologiei, ducând la acceptarea noțiunii de procese „inconștiente”, în Germania psihologia a fost cea care a stimulat psihopatologia și i-a furnizat o serie de metode experimentale valoroase, fără a adopta însă interesul psihiatriei pentru procesele patologice. Această situație a avut o influență importantă asupra dezvoltării cercetării psihopatologice în cadrul științelor în Germania, care s-a îndreptat înspre o altă direcție decât în Franța; aceasta — fiind exclusă din preocupările cercurilor academice — a fost lăsată în seama practicienilor, care prin natura activității lor profesionale erau obligați să înțeleagă complexe procese psihice ale bolnavilor lor. Astfel a apărut acel complex de concepte teoretice și practice cunoscute sub denumirea de „psihanaliză”. Această orientare a dat o dezvoltare mai largă noțiunii de inconștient psihologic, în comparație cu școala franceză, care s-a preocupat mai mult de formele de apariție ale proceselor inconștiente decât de cauzalitatea lor și de conținuturile individuale ale acestora. Acum cincisprezece ani, m-am convins, mai întâi independent de școala freudiană, pe baza unor cercetări experimentale,

de existența și de importanța proceselor inconștiente și am indicat, totodată, metodele de reprezentare ale acestor procese. Mai apoi am demonstrat și în colaborare cu unii dintre studenții mei semnificația proceselor la bolnavii psihic.

Ca urmare a dezvoltării pe care a luat-o mai întâi doar în domeniul medicinei, noțiunea de inconștient a căpătat o nuanță legată de științele naturii. În această formă a rămas fixată noțiunea în școala freudiană. În concepția acestei școli omul ca ființă culturală nu-și poate trăi până la capăt o serie întreagă de pulsuni și dorințe, din simplul motiv că acestea sunt incompatibile cu legile și cu morala. Omul, în măsura în care dorește să fie o ființă adaptată, este nevoit să-și reprime aceste dorințe. Premisa că omul ar avea asemenea dorințe este întru totul plauzibilă și orice individ care dă dovadă de un minim de onestitate poate recunoaște acest lucru. Această recunoaștere se referă însă de obicei numai la constatarea generală că există dorințe incompatibile și nepermise. În cazurile individuale însă, după cum ne arată și experiența, situația este cu totul diferită. Se dovedește că, în mod ciudat, foarte adesea firul subțire care leagă dorința de conștient se rupe ca urmare a reprimării dorinței nepermise, dorința devenind astfel inconștientă. Aceasta va fi uitată, iar în locul ei va apărea o argumentare mai mult sau mai puțin rațională, în cazul în care chiar căutăm un motiv. Acest proces de devenire inconștientă a unei dorințe incompatibile este numit *refulare*, în opoziție cu *reprimarea*, care presupune rămânerea dorinței în planul conștient. Cu toate că este refulat și uitat, conținutul incompatibil — fie că este compus din dorințe, fie din amintiri penibile — există în continuare și influențează prin prezența sa invizibilă procesele conștiente. Această influență se manifestă prin perturbări particulare ale funcțiilor conștiente. Aceste perturbări se numesc simptome *nervoase* sau *psihogene*. În mod remarcabil aceste perturbări nu se limitează la procesele pur psihologice, ci se extind și asupra proceselor fiziologice. La acestea din urmă, însă, componentele elementare nu sunt niciodată perturbate, după cum subliniază JANET, ci doar funcțiile a căror manifestare arbitrară se produce în condiții complicate. Doresc să explic

acest fapt important printr-un exemplu: o componentă elementară a funcției de ingerare a hranei constă în actul înghițitului. În cazul în care înecarea apare cu regularitate indiferent dacă hrana este lichidă sau solidă, este vorba de o așa-numită perturbare anatomică sau organică. Dacă, dimpotrivă, înecarea apare numai la anumite mâncăruri, sau la anumite mese, sau numai în prezența anumitor persoane, sau numai legat de anumite stări, este vorba de o perturbare nervoasă, respectiv psihogenă. Perturbarea psihogenă, așadar, afectează numai actul mâncatului în anumite condiții *psihologice dar nu și fizice*.

4 Aceste disfuncții fiziologice, pe care tocmai le-am discutat, se manifestă cu precădere în isterie, pe când în altă grupă de boli, la fel de mare, denumită de medicii francezi psihastenie, ele se retrag în fundal, lăsând primatul disfuncțiilor pur psihologice. Iar aceste disfuncții se pot manifesta în cele mai diferite forme, cum ar fi reprezentări obsesive, de angoasă, depresii, capricii, fantasme, afecte și impulsuri patologice etc. La temelia tuturor acestora se află conținuturi psihice refulate, adică devenite inconștiente. Pe baza acestor realități, noțiunea de inconștient schițată mai devreme a rezultat din totalitatea dorințelor incompatibile și refulate, inclusiv a amintirilor penibile, și în consecință refulate.

5 Pe de altă parte, este un fapt ușor de demonstrat în baza experienței că o majoritate covârșitoare a conținuturilor incompatibile sunt în strânsă relație cu aspectele vieții sexuale. Sexualitatea este o pulsione fundamentală care, după cum bine se știe, este asociată cu intimitatea și cu jena și care sub formă de iubire poate deveni cauza celor mai puternice dezlănțuiri afective, a celor mai puternice dorințe, a celor mai profunde disperări, a celor mai tainice îngrijorări și a celor mai stânjenitoare impresii. Sexualitatea este o funcție importantă bine organizată fizic și cu ramificații întinse în psihic, pe care se bazează întreg viitorul omenirii. Este, așadar, cel puțin la fel de importantă ca și nutriția, chiar dacă este o pulsione de altă natură. Dar, în timp ce funcția nutriției în toate variantele sale, de la o simplă bucată de pâine și până la masa camaraderească a breslei, se poate desfășura în văzul tuturor, nefiind nevoită să

se țină în frâu decât cel mult din cauza unui ulcer stomacal sau a scumpirilor, sexualitatea se află sub semnul unui tabu moral și trebuie să se conformeze unei serii de reglementări legale restrictive. Spre deosebire de funcția nutriției, ea nu este lăsată la libera apreciere a individului. Prin urmare, este de înțeles că tocmai în jurul acestei probleme se grupează o serie de interese și afecte puternice, căci afectele apar de regulă acolo unde adaptarea nu se poate realiza. În plus, sexualitatea este, după cum am mai spus, o pulsione fundamentală a ființei umane — oferind un prilej suficient pentru cunoscuta teorie freudiană, care explică totul bazându-se pe sexualitate și care, prin descrierea pe care o face anume inconștientului, îl prezintă pe acesta ca fiind un fel de debara în care sunt depozitate toate dorințele din copilărie refulate ca urmare a faptului că nu au fost permise, împreună cu toate dorințele sexuale nepermise, apărute ulterior. Oricât de antipatică ar fi o astfel de concepție, trebuie totuși să-i acordăm ceea ce i se cuvine. Dacă dorim să înțelegem tot ceea ce FREUD a introdus misterios în noțiunea de sexualitate, vom constata că el a extins granițele acestei noțiuni dincolo de orice limită admisibilă, astfel încât ceea ce el are în vedere ar fi mai potrivit să numim „Eros”, făcând referință la imaginea din filosofia antică a unui Pan-Eros care, zămisind în mod creator, străbate natura însuflețită. Și tocmai de aceea în acest context „sexualitatea” este o expresie foarte nepotrivită. Noțiunea de sexualitate este bine marcată și are niște limite atât de clare, încât cuvântul iubire refuză să fie socotit ca sinonim. Și totuși, așa cum poate fi demonstrat cu ușurință pe baza numeroaselor exemple din scrierile sale, FREUD se referă deseori la iubire, deși folosește doar termenul de sexualitate.

Întreaga orientare freudiană s-a fixat pe teoria sexualității. Nu există, desigur, niciun gânditor sau cercetător lipsit de prejudecăți care să nu recunoască și admită fără rezerve importanța deosebită a trăirilor și a conflictelor sentimentale și sexuale. Dar niciodată nu se va putea dovedi că sexualitatea este chiar pulsionea fundamentală și esența sufletului omenesc. O știință „lipsită de prejudecăți” va recunoaște mai curând faptul că psihicul este o formațiune complicată

în cel mai înalt grad, pe care chiar dacă o putem aborda din punct de vedere biologic și putem încerca să o explicăm prin elemente biologice, încă ne rezervă multe întrebări fără răspuns, a căror rezolvare ridică pretenții, la care știința biologiei singură nu poate face față. Oricare ar fi „pulsunile“ pe care biologia prezintă sau viitoare le va defini sau accepta, va fi desigur cu totul imposibil ca o pulsune precis definită calitativ, cum este sexualitatea, să fie oferită ca fundament primordial al explicației. Acest stadiu a fost depășit de biologie și, în general, de științele naturii: explicațiile nu se mai referă la o singură „putere“, așa cum se proceda de preferință cu combustibilii și cu electricitatea, în trecut. S-a ajuns ca o singură noțiune modestă, numită *energie*, să fie introdusă ca fundament al explicației pentru toate schimbările cantitative.

7 Am convingerea că prin prisma unui spirit științific autentic trebuie să se ajungă și în psihologie la acceptațiunea că procesele dinamice ale sufletului nu pot fi explicate anume printr-una sau alta dintre pulsuni, oricare ar fi aceasta — ceea ce ar cobori-o la nivelul teoriei combustibililor — ci mai degrabă, ea va include pulsunile în domeniul psihicului și își va deriva principiul de interpretare din relația reciprocă dintre ele. Am sugerat de aceea că ar fi de dorit adoptarea unei mărimi ipotetice, o „energie“, ca bază psihologică de explicație, care să fie denumită „libido“, în sensul clasic al cuvântului, adică „dorință tumultuoasă“, fără însă a se face nicio precizare cu privire la natura sa concretă. Folosind o astfel de dimensiune, procesele dinamice pot fi explicate fără niciun efort și fără a se recurge la acele forțări inevitabile, fără de care, pare-se, nu se poate, când e vorba de un fundament concret al explicației. Așadar, atunci când reprezentanții școlii freudiene explică sentimentele religioase sau oricare altă dimensiune caracteristică sferei spirituale ca fiind „nimic altceva decât“ dorințe sexuale nepermise, refulate și „sublimate“ ulterior, acestui proces i-ar corespunde în fizică următoarea explicație: electricitatea nu este nimic altceva decât o cascadă captată și direcționată printr-o conductă într-o instalație de turbine, deci nimic mai mult decât o cascadă pipernicită în mod artificial, ceea ce este o explicație potrivită pentru un apel la protejarea naturii, dar nicidecum pentru o

argumentație științifică. În domeniul psihologiei o astfel de explicație ar fi potrivită doar în cazul în care ar fi fost îndeajuns demonstrat că baza dinamică a ființei ar fi doar sexualitate; ceea ce în fizică s-ar traduce prin faptul că apa în cădere ar fi singura și unica sursă de producere a electricității. În acest caz s-ar putea spune și că electricitatea nu este nimic altceva decât o cascadă rigidă.

8 Dacă respingem deci exclusivitatea teoriei sexuale cu privire la inconștient, iar în locul acesteia așezăm o concepție energetică, atunci trebuie să spunem că inconștientul conține absolut tot ceea ce este de natură psihică, și al cărui nivel valoric nu atinge, nu mai atinge sau va atinge abia ulterior conștiința. Prin această convingere putem să ne reprezentăm cu oarecare aproximație cum trebuie să arate inconștientul. Ne este deja cunoscut faptul că *refulările* sunt conținuturi ale inconștientului. La acestea mai adăugăm: tot ceea ce *am uitat*. A uita nu înseamnă „a șterge“, ci înseamnă doar că amintirea a devenit subliminală, a coborât sub prag, ceea ce înseamnă că intensitatea sa energetică a scăzut în așa măsură, încât ea nu se mai poate impune în conștiință, ceea ce, desigur, are ca rezultat pierderea sa de către conștiință, dar nu și de către inconștient. Se pot aduce obiecții că aceasta ar fi doar *une facon de parler* și nimic mai mult. De aceea aș dori să explic printr-un exemplu ceea ce vreau să spun: să luăm doi oameni; unul dintre ei nu a citit în viața lui nicio carte, celălalt a citit o mie de cărți; ștergem din amintirea fiecăruia acei zece ani în care unul pur și simplu a trăit, iar celălalt a citit cele o mie de cărți. Amândoi au acum la fel de puține cunoștințe și, cu toate acestea, oricine îl va putea identifica cu ușurință pe cel ce a citit cărțile și, *nota bene*, le-a și înțeles. Trăirile, chiar dacă au fost demult uitate, lasă urme prin rezultatele lor, din care se pot recunoaște experiențele de odinioară. Această influență mijlocită de lungă durată este rezultatul unei persistențe a impresiilor care se păstrează chiar și atunci când ele nu mai sunt conștientizabile.

9 Pe lângă cele uitate mai există și *acele percepții subliminale*, care pot fi simple percepții senzoriale aflate sub pragul stimulului auditiv sau din unghiul vizual exterior, fie percepții concepute noțional/apercipții ale proceselor interne sau externe.

¹⁰ Toate aceste materiale compun *inconștientul personal*. Îl numim personal pentru că el se constituie dintr-o mulțime de experiențe din viața personală. Dacă o astfel de experiență ajunge în inconștient, atunci ea este înglobată în contextele asociative ale materialului inconștient, în condițiile date rezultând legături de mare valoare care pătrund sau se ridică în conștiință sub formă de „idei spontane”.

¹¹ Noțiunea de inconștient personal însă nu acoperă întru totul natura inconștientului. Dacă inconștientul ar fi doar de natură personală, atunci ar fi posibil în mod teoretic să căutăm sursa tuturor fantasmelor unui bolnav psihic în întâmplările și impresiile sale individuale. Fără îndoială, o mare parte a unui astfel de material poate fi explicat prin istoricul vieții personale, dar există contexte fantasmatiche ale căror rădăcini le-am căuta zadarnic în preistoria individuală. Ce fel de fantasmă sunt acestea? Ele sunt — pe scurt — *fantasme mitologice*. Sunt contexte care nu au corespondent în întâmplările existenței personale ci, pur și simplu, în mituri.

¹² Unde își au originea aceste fantasme mitologice, dacă ele nu aparțin inconștientului personal și prin urmare experienței din viața personală? În mod cert ele provin din creier — adică anume din creier și nu din urmele mnezice personale, ci din *structura moștenită a creierului*. Asemenea fantasme au întotdeauna un caracter original, „creator”. Ele dau impresia că ar fi creații noi; ele izvorăsc evident dintr-o activitate creatoare a creierului, și nu doar dintr-una reproductivă. Noi venim pe lume nu numai cu un corp ci, așa cum se știe, și cu un creier superior dezvoltat, care aduce cu sine întreaga sa istorie, iar atunci când depune o activitate creatoare, el se alimentează tocmai din propria istorie, adică din istoria omenirii. Prin „istorie” se înțelege, desigur, istoria pe care o *facem* noi, și pe care o numim „istoria obiectivă”. Imaginația creatoare nu are nimic de-a face cu această istorie, ci ea are legătură în exclusivitate cu acea istorie naturală străveche, transmisă din vremuri imemorabile prin materia vie: și anume structura creierului. Iar această structură își spune istoria, istorie care este aceea a omenirii, mai concret, mitul fără sfârșit despre moarte și renaștere și despre felurile ființe care populează acest mister.

¹³ Acest inconștient, care se află îngropat în structura creierului și care își manifestă prezența vie doar prin imaginația creatoare, este *inconștientul suprapersonal*. Acesta trăiește în omul creator, se revelează în viziunile artistului, în inspirația gânditorului, în trăirea interioară a credinciosului. Inconștientul suprapersonal este, ca structură cerebrală general prezentă, un spirit „omniprezent” și „atotștiutor”. *Dar pe om îl știe așa cum era el întotdeauna, niciodată cum este el în acest moment, el îl știe ca mit*. De aceea, legătura cu inconștientul suprapersonal sau *colectiv* înseamnă o extindere a omului dincolo de sine, o moarte pentru ființa sa personală și o renaștere într-o sferă nouă, așa cum a fost exprimată aceasta literal în anumite mistere antice. Firește, fără sacrificiul omului, așa cum este el în prezent, nu va putea fi atins omul, așa cum a fost el dintotdeauna (și va fi el întotdeauna). Despre acest sacrificiu al omului ca individ poate să vorbească desigur cel mai mult artistul, dacă nu ne mulțumim cumva cu cele cuprinse în evanghelii.

¹⁴ Nu trebuie să ne imaginăm însă că fantasmele mitologice ar fi *reprezentări moștenite*. Nici vorbă de așa ceva, căci ele sunt posibilități de reprezentare innăscute, condiții *a priori* ale imaginației fantastice, eventual comparabile cu categoriile kantiene. Condițiile innăscute nu oferă conținuturi, ci conferă conținuturilor dobândite niște forme anume. Aceste condiții generale determinate de structura moștenită a creierului sunt cauza asemănării dintre simbolurile și motivele mitice răspândite pe întregul glob pământesc. Inconștientul colectiv este acel fundal întunecat din care se desprinde cu claritate funcția de adaptare a conștiinței. Mai că am fi tentați să afirmăm că tot ceea ce este valoros din psihic este integrat în funcția de adaptare, iar tot ceea ce nu este valoros formează acel fundal nedefinit, din care omului primitiv îi apar umbre și fantome nocturne periculoase, care îi cer să îndeplinească ceremonii și să aducă jertfe care în concepția noastră cu orientare biologică par a fi inutile și lipsite de sens. Noi ne distrăm pe seama superstițiilor primitive, părându-ni-se că ne situăm deasupra lor, pierdem însă cu totul din vedere că acest fundal, căruia îi adresăm, precum unui muzeu de obiecte nefolositoare, un zâmbet ironic, ne influențează

într-un mod la fel de insidios ca și pe oamenii primitivi. Diferența este că aceștia au o altă teorie, mai exact o teorie a vrăjitoriei și a fantomelor. Mie această teorie mi se pare foarte interesantă și plină de sens, ba chiar mi se pare mai importantă decât concepția academică științifică din zilele noastre. În vreme ce contemporanul nostru cu înalte studii se străduiește în fiecare zi să afle ce fel de regim s-ar potrivi pentru gastrita sa pe fond nervos și care a fost greșeala în dietă care a cauzat noua sa criză, omul primitiv caută, pe bună dreptate, motivele psihice și o metodă de tratament eficientă din punct de vedere psihic. Procesele din inconștient ne influențează în aceeași măsură ca și pe omul primitiv; nu suntem mai puțin vizitați de demonii bolilor, sufletul nostru este la fel de primejduit de a fi ținta unei influențe ostile, suntem în aceeași măsură pradă unor răuvoitoare spirite ale morții sau victimele puterilor magice emaneate de o personalitate străină. Atât că noi numim toate aceste lucruri altfel, iar superioritatea noastră față de omul primitiv este firește doar cea care rezultă din folosirea unor denumiri diferite. După cum se știe, aceasta este, pe de o parte, foarte puțin, dar pe de altă parte, foarte mult. Pentru omenire, găsirea unui nou nume a însemnat de fiecare dată o eliberare din angoase.

¹⁵ Acest fundal enigmatic, care a populat întunericul noptatic al pădurilor virgine din timpuri străvechi cu ființe schimbătoare și, totuși, mereu asemănătoare, are, în primul rând, aparența unei oglindiri deformată a vieții diurne, care se repetă apoi într-un fel fantastic și provocând teamă, în timpul nopții; acestea sunt așa-numiții „revenants”, spiritele morților, imagini mnezice, apariții fugare și schematic care urcă din temnița trecutului, ce nu ne transmit nimic viu, sau sunt sentimente, lăsate în urmă de niște întâmplări impresionante, întruchipate sub forma unor spirite. În aparență, o mulțime de efecte care apar, un gust amar nedorit de pe urma paharului golit al zilei, resturi, lucruri inutilizabile. Dar dacă privim cu mai multă atenție, descoperim că din acest fundal ce pare în exclusivitate negativ pornesc imperative puternice, care influențează acțiunile omului primitiv în măsură decisivă. Aceste determinări iau o formă când religioasă, când magică, sau ambele

forme concomitent, într-un amestec nediferențiable. Amândouă sunt, alături de lupta pentru existență, cei mai importanți factori ai psihologiei primitive. În acestea elementul spiritual se confruntă în mod independent, sub formele unei senzorialități proiectate, cu psihicul primitiv cu orientare pur animalică, de reflectare, iar nouă, europenilor, nu ne rămâne în astfel de cazuri decât să ne mirăm eventual de influența colosală pe care trăirea spirituală o poate avea asupra omului primitiv. Caracterul direct senzorial al obiectului rămâne fixat și în spiritualitatea sa. Gândul îi *apare*, el nu îl gândește, ci i se arată într-o perceptibilitate senzorială proiectată, sub forma unei așa-zise halucinații sau cel puțin a unui vis extrem de intens. Din această cauză, un gând se poate suprapune pentru omul primitiv peste realitatea senzorială într-o așa măsură, încât, în cazul unui european cu un comportament similar, am vorbi de nebunie.

Aceste particularități ale psihologiei primitive, pe care aici mă ¹⁶ rezum doar să le amintesc în treacăt, sunt foarte importante pentru concepția inconștientului colectiv. O considerație simplă ne va face să înțelegem importanța acestui punct: ca oameni civilizați, vârsta noastră numără circa o mie cinci sute de ani. Înainte de aceasta, se întinde o perioadă preistorică de o durată semnificativ mai lungă, dar nedeterminată, în cursul căreia s-a atins un nivel cultural comparabil eventual cu cel al indienilor Sioux; la aceasta se adaugă multe sute de mii de ani fără număr ai culturii din epoca de piatră, care se extinde în urmă până la o perioadă probabil nesfârșit mai lungă, cea în care s-a realizat trecerea de la animal la om. Cu cincizeci de generații în urmă eram, ca să spunem așa, încă primitivi. Stratul de cultură, această patină plăcută, nu poate fi deci decât extrem de subțire și delicată în raport cu straturile primitive puternic dezvoltate ale sufletului. Aceste straturi însă formează inconștientul colectiv, împreună cu relicvele stării animalice care fac trimitere la adâncuri incomensurabile și nebuloase.

¹⁷ Creștinismul a divizat barbarul germanic în jumătatea sa superioară și cea inferioară, reușind astfel — prin refularea părții sale întunecate — să-i domesticească partea luminoasă și să o facă aptă pentru cultură. Jumătatea inferioară însă își așteaptă încă eliberarea

și cea de a doua domesticire. Până atunci rămâne asociată cu rămășițele preistoriei, cu inconștientul colectiv, ceea ce nu poate să însemne decât o revigorare caracteristică și crescândă a inconștientului colectiv. Pe măsură ce autoritatea absolută a concepției creștine despre lume se pierde, răsucirea „bestiei blonde“ în temnița sa subterană se va face simțită din ce în ce mai distinct, amenințându-ne cu o răbufnire cu urmări catastrofale. Această viziune se produce nu doar ca revoluție psihologică la nivelul individului, ci poate să apară și sub forma unui fenomen social.

¹⁸ După opinia mea, o astfel de problemă nu există la evrei. Evreul și-a însușit din capul locului cultura antică, iar pe deasupra, pe cea a poporului gazdă. El posedă două culturi, oricât ar părea aceasta de paradoxal. El este domesticit într-o măsură mai mare, dar se află în mare încurcătură privind acel ceva omenesc care face contactul cu pământul, prin care își alimentează forțele din adâncuri, privind acel ceva pământesc pe care omul germanic îl poartă în sine într-o proporție primejdioasă. Bineînțeles că arianul european nu a observat nimic în această privință, o îndelungată perioadă de timp, dar poate că acum, în acest război, el va remarca ceva, sau poate că nu. Evreul însă dispune de acest ceva în prea mică măsură — unde vine el în contact cu pământul său? Misterul pământului nu este o glumă sau un paradox. Trebuie să fi văzut cum în America, deja de la a doua generație, dimensiunea craniului și cea a bazinului tuturor raselor europene s-au apropiat de cele ale indienilor. Acesta este misterul pământului american.

¹⁹ Fiecare pământ deține un astfel de mister. O reprezentare inconștientă a sa o păstrăm în suflet: o legătură a spiritului cu corpul, ca acesta cu pământul său. Cititorul este rugat să treacă cu vederea această exprimare figurată și să încerce să înțeleagă ceea ce vreau să spun. Nu este ușor să faci o descriere potrivită a acestui fapt, oricât este el de exact. Există oameni — și nu sunt puțini — care trăiesc dincolo de corpul lor și peste el, ei plutesc ca niște umbre imponderabile deasupra pământului lor, a ceea ce au pământesc, adică tocmai a corpului lor. Pe când alții trăiesc într-un total limitați în interiorul lui. Evreul trăiește de regulă într-o vecinătate amiabilă cu

pământescul, fără să perceapă însă puterea teluricului. Aceasta pare să-și mai fi pierdut din putere în cursul timpului. În virtutea acestor circumstanțe se pare că a rezultat acea nevoie specific evreiască de a reduce totul la începuturile materiale: evreul are nevoie de început, de originar, ca de o contragreutate în fața supragreutății primejdioase a celor două culturi ale sale. Puțin primitivism nu i-ar strica, dimpotrivă: înțeleg pe deplin de ce reducionismul la dorințe sexuale primitive și, respectiv, la intenții primitive de putere al lui FREUD și ADLER reprezintă ceva mulțumitor și liniștitor pentru evreu, ele fiind în sine într-o câtva simplificare, motiv pentru care FREUD se opune cu o oarecare îndreptățire obiecțiilor mele. Pentru mentalitatea germană, aceste doctrine specific evreiești sunt însă cu totul nesatisfăcătoare, pentru că noi, germanii, încă avem înlăuntrul nostru un barbar autentic, care nu acceptă să fie luat în glumă și apariția căruia nu înseamnă pentru noi niciun fel de ușurare sau vreun divertisment plăcut. Ar fi cazul să învățăm ceva din acest război! Cu interpretări umoristice sau grotești nu-i venim de hac inconștientului nostru. Psihoterapeutul cu orientare semită nu atinge la german acele rămășițe de melancolie și de umor de pe vremea lui David, ci pe barbarul de alaltăieri, adică o ființă pentru care chestiunea devine la modul cel mai neplăcut și brusc *serioasă*. Această particularitate supărătoare a barbarului a fost remarcată și de NIETZSCHE, pesemne din proprie experiență — fapt pentru care a apreciat mentalitatea evreilor și a propovăduit „dansul și voia bună“ și „a nu lua lucrurile în serios“. Dar a omis faptul că nu barbarul este cel care ia în serios, ci că el este luat în serios. Natura răului pune stăpânire pe el. Și pe cine a pus stăpânire cu mai multă seriozitate decât pe NIETZSCHE însuși?

Mie mi se pare că ar trebui să privim problema inconștientului ca pe ceva foarte serios. Formidabila constrângere morală țintind binele, copleșitoarea forță morală a creștinismului, nu este doar o pledoarie în favoarea creștinismului, ci este, totodată, și dovadă a forței pe care o deține pandantul său oprimat și refulat, elementul anticreștinesc, barbar. Faptul că mai există în noi o parte care e capabilă să ne ia în stăpânire, care poate să ne ia în serios, îl consider